

AVRUPA'DA ŞİDDETE VARAN RADİKALLEŞME VE SAĞ AŞIRICILIK

VIOLENT RADICALISATION IN EUROPE AND FAR RIGHT EXTREMISM

BİLGEHAN ÖZTÜRK*

ABSTRACT

Since a number of terrorist attacks demonstrated the extremely destructive potential of violent radicalisation of far-right in recent years, a new wave of discussions on the dynamics and the threats posed by this phenomenon has emerged. Taking the increase in attacks and hate speeches against vulnerable groups (Muslims, Roma, immigrants, refugees etc) into account, there are legitimate concerns over an emerging widespread and deep-rooted tendency in Europe, which is more intolerant, exclusive and normalises violent extremism. Furthermore, newly emerging tendencies in European political context such as the rise of nativist nationalism and the development of hostile public discourses against immigrants brought the ideas into the mainstream discussion, which had been traditionally attributed to far-right. Along with the rise of non-violent far-right politics, concerns are growing over potential far-right violence that would be committed either by organised movements, unofficial networks or individuals. Despite this background, the phenomena of violent extremism and radicalisation are predominantly analysed within the framework of religion-based formations, and far-right is mostly excluded from those analyses.

Keywords: Violent Radicalisation, Far-Right Extremism, Far-Right, Lone Actor Terrorism, Online Radicalisation, Mainstreaming.

ÖZ

Son yıllarda gerçekleşen bir dizi terör saldırısı, aşırı sağın şiddete varan radikalleşmesinin son derece yıkıcı potansiyelini ortaya koyduğu için bu olgunun dinamikleri ve oluşturduğu tehditler üzerine yeni bir ilgi ve tartışma dalgası başladı. Savunmasız gruplara (Müslümanlar, Romanlar, göçmenler ve mülteciler vs.) yönelik saldırılar ve nefret söylemi vakalarındaki artışla birlikte düşünüldüğünde daha tahammülsüz, dışlayıcı ve şiddete varan aşırıcılığı normalleşiren geniş ve köklü bir temayülün Avrupa ülkelerinde ortaya çıktığına dair endişeler var. Ayrıca, Avrupa siyasi bağlamında yerlici milliyetçiliğin yükselişi ve göçmenlere karşı düşmanca kamusal söylemlerin gelişmesi gibi ortaya çıkan temayüller, geleneksel olarak aşırı sağa atfedilen fikirleri ana akım tartışmaya taşıdı. Şiddet içermeyen radikal sağ siyasetin yükselişinin yanı sıra, gerek örgütlü hareketler gerekse de gayri resmi sosyal ağlar veya bireyler eliyle gerçekleşmesi muhtemel aşırı sağ şiddetine dair kaygılar giderek artıyor. Bu arka plana rağmen şiddete varan aşırıcılık ve radikalleşme gibi olguların Avrupa'da hala büyük oranda din temelli oluşumlar kapsamında ele alındığı, aşırı sağın ise yeteri kadar bu çerçevede dikkate alınmadığı gözlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şiddete Varan Radikalleşme, Sağ Aşırıcılık, Aşırı Sağ, Yalnız Aktör Terörizmi, Çevrimiçi/İnternet Üzerinden Radikalleşme, Ana-Akımlaştırma.

* Araştırma Asistanı, Güvenlik Araştırmaları, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı.

GİRİŞ

Avrupa'da aşırı sağ hareketler ve sosyal ağlar tarafından gerçekleştirilen şiddet eylemleri yeni bir olgu değil. Haziran 2017'de Gallerli aşırı sağ destekçisi Darren Osborne, Londra'daki Finsbury Camii'ne bir saldırı düzenledi ve saldırısında Müslümanları hedef aldığını açıkladı. Benzer şekilde Temmuz 2017'de Paris'te bir aşırı sağ milliyetçi, Bastille Günü kutlamaları sırasında Cumhurbaşkanı Macron'a suikast düzenlemek üzereyken tutuklandı. Her iki olay da ulusal makamlarca terör eylemi olarak nitelendirildi. Ayrıca İngiltere'de milletvekili Jo Cox'un Thomas Mair tarafından öldürülmesi, Anders Breivik'in Norveç'teki saldırıları, Almanya ve İsveç'ten Macaristan'a kadar pek çok yerde aşırı sağ grupların gerçekleştirmiş olduğu şiddet içeren eylemler, şiddet içeren sağ aşırıcılığın sembolik bir tehdit olmadığını bizlere hatırlatıyor. Avrupa siyasi bağlamında yerli milliyetçiliğin yükselişi ve göçmenlere karşı düşmanca kamusal söylemlerin gelişmesi gibi ortaya çıkan temayüller, geleneksel olarak aşırı sağa atfedilen fikirleri ana akım tartışmaya taşıdı. Böylece süreç içerisinde bu fikirler popüler hale gelmiş ve belli kitlelerin gözünde 'normalleştirilmiştir'.

'Aşırı sağ' terimi başlı başına anlaşılması zor bir kavram, zira bu kavram, varsayılan bir 'ana akım'dan ideolojik açıdan önemli ölçüde bir uzaklaşmayı öngörüyor. Ana akım olmayan sağın geniş ailesi, –bu yazıda 'aşırı sağ'ın hem şiddet içeren hem de şiddet içermeyen türlerini de kapsayan bir üst küme olarak kullanılmıştır– şiddete başvurmayan radikal, popülist ve düzen karşıtı partilerden ultra milliyetçi, göçmen karşıtı, çok kültürlülük ve küreselleşme karşıtı bir kimlik siyaseti temelinde kendince bir kültür savaşı veren gizli terörist bireyler ve gruplara kadar farklı unsurları içermektedir. Ana akım olmayan sağın radikal fakat şiddete başvurmayan bazı partileri, artan seçmen destekleri ve gündem belirleme kapasiteleriyle çokça konuşulmaktadır. Bugüne kadar büyük bir seçim başarısı gösterememiş olsalar da –henüz– siyasi gündemi etkileme, tabuları yıkma ve toplumsal tutumları dönüştürme gibi pek çok hassas alanda giderek daha başarılı oluyorlar. Ayrıca seçmen ve toplumsal karşılıklarıyla orantısız biçimde hem yeni ve hem de geleneksel medyada önemli ölçüde yer buluyorlar. Şiddet içermeyen radikal sağ siyasetin yükselişinin yanı sıra, gerek örgütlü hareketler gerekse de gayri resmi sosyal ağlar veya bireyler eliyle gerçekleşmesi muhtemel aşırı sağ şiddetine dair kaygılar giderek artıyor.

Bu çalışmada, Avrupa'daki aşırı sağın şiddete varan radikalleşmesi, son zamanlarda en fazla öne çıkan 'yalnız aktör terörizmi' ile 'çevrimiçi/inter-net üzerinden radikalleşme' temaları bağlamında ele alınacaktır. Ayrıca, aşırı

sağ kümesinin şiddete başvurmayan unsurları da son derece önemli olmakla birlikte bu çalışma kapsamında sadece şiddete başvuran aşırı sağ olgusu analiz edilecektir.

YALNIZ AKTÖR TERÖRİZMİ

Aşırı sağ yalnız aktörleri kimlerdir?

Anders Breivik örneğinin literatüre önemli etkisi olmakla birlikte tek bir vakadan yola çıkılarak geliştirilen genellemeler çoğu zaman işlevsel değildir. Bu durumda “kimler aşırı sağ yalnız aktörleri kategorisine girmektedir?” sorusuyla karşılaşırız. Şüphesiz aşırı sağ yalnız aktörleri olgusu, Breivik örneğinin sunduğundan çok daha çeşitli ve karmaşık bir yapıya sahip. Haziran 2016’da İngiliz milletvekili Jo Cox’u öldüren İngiliz neo-Nazi Thomas Mair; 2011 Aralık’ta Floransa’da Senegalli iki pazarcıyı öldüren ve CasaPound grubuyla gevşek bir ilişkisi olan Gianluca Casseri; ve 2013’te bir cinayet dâhil İngiltere’deki Müslüman topluluklara karşı pek çok saldırı gerçekleştiren Ukraynalı Pavlo Lapshyn’i de içine alan bu tür terörizmin farklı örneklerinden dersler çıkarmak son derece önemli. Bu aşırı sağ figürleri olgusu üzerine bir araştırma yapıldığında bunların içinde küçük, bağımsız grupların da olduğu anlaşılmaktadır. Bu grupların son zamanlardaki en kötü örneği, 2000’li yıllar boyunca faaliyet gösteren ve bugüne kadar en az on cinayetten sorumlu olan Nasyonal Sosyalist Yeraltı (*National Socialist Underground*) örgütüdür (Jackson, 2018).

Bu tür aşırı sağ terörizmi ve şiddetinin doğası, gerektiği kadar çalışılmakla birlikte mevcut literatüre dayanarak bazı sonuçlar çıkarmak mümkün ve bu alandaki uzmanlar birtakım noktalara dikkat çekmektedir. Öncelikle bu olguyu kavrayabilmek için ‘yalnız-lık’ fikrini yapı söküme tabi tutmak gerekiyor. Amerikan aşırı sağ toplulukları tarafından üretilen ve medyada çokça kullanılan ‘yalnız kurt’ terimi yanıltıcıdır ve dolayısıyla kullanılmaktan kaçınmak gerekir. Birçok yalnız aktör, tek başına hareket edebilir ancak bunların davranışları, özü itibarıyla kendilerini destekleyen geniş ideolojik topluluklarla ilişkilidir. Bu kişiler medyada sıkça tasvir edildiği kadar tecrit edilmiş kişiler değiller ve ‘yalnız kurt’ terimi, bu olguyu anlamamızın önünde bir engel teşkil edebilir. Genellikle, başkalarıyla etkileşim tek yönlü bir ilişki şeklinde olabilir (tecrit edilmiş bir kişi olarak yalnız aktör, internet ortamında bulunan materyali kullanır) veya daha karmaşık iki yönlü bir şekilde olabilir (uzun süreli aktivistler, ilişkide oldukları grupların sınırlarının ötesine geçmeye karar verirler ve kendi başlarına daha aşırı eylemler geliştirirler).

Bu tip aktivistler, devam eden bir aktivizmle bağlantılı olduklarında daha büyük bir terör örgütünden talimat almaksızın birbirlerinin aktivizmini destekledikleri küçük gruplar oluşturabilirler. Bu üç yapılanmanın her birinde, yalnız aktörler nadiren gerçekten 'yalnız'dırlar ve kesinlikle kendilerini daha büyük bir ideolojik destek grubuyla sıkı biçimde bağlantılı addederler (Jackson, 2018).

Özellikle saldırının tespit edilmesi söz konusu olduğunda yalnızlık fikrinin yapı söküme tabi tutulması hayati derecede önemli. RUSI araştırmacısı Raffaello Pantucci, bu meseleyi yansıtacak bir terminolojiyi oluşturmaya yardımcı olmak için bir kategorizasyon yapmıştır ve 'yalnızlık'ın farklı türlerini yansıtmak için bu çalışmada da onun analizinden faydalanılmaktadır. Pantucci'nin modeline göre kendi kendini yöneten terörizm türü aşağıdaki kategorileri içermektedir:

- Yalnızlar: büyük aşırı sağ topluluklarıyla hiç ya da çok az iki yönlü etkileşimde bulunan ve neredeyse tamamıyla kendi kendine radikalleşen kişiler.
- Yalnız aktörler: aşırı sağ örgütlerle çok daha bağlantılı bir etkileşimde bulunan, fakat sınırlarını aşırıp terör eylemi gerçekleştirmeye karar veren kişiler.
- Küçük gruplar: mevcut büyük aşırı sağ örgütten bağımsız hareket eden yeni bir grup kurmak üzere ikili, üçlü veya küçük kümeler halinde bir araya gelen kişiler (Pantucci, 2011).

Aşırı sağ yalnız aktör teröristlerinde bulunan özgün ve ortak unsurlar

Bugüne kadar bu tür terörizme bulaşmış farklı kişilere dair bu alanda yapılmış araştırmalar çok önemli bir noktaya işaret ediyor: Bir yalnız aktör teröristin kolayca fark edilebileceği bir profili yok. Özellikle Paul Gill (2015), yalnız aktör terörizmine bulaşmış kişilerin çeşitliliğini, karmaşık arka planlarını, yıllar içindeki pek çok vakadan kullanışlı genellemeler oluşturmanın kendine mahsus zorluklarını ve bunların da belirli bir 'tür' yalnız aktörün net bir resmini çekmeyi zorlaştırdığını idrak etmenin gerekliliğini vurguluyor. Neredeyse tamamının beyaz ve erkek olduğu bir kenara bırakılırsa, bütün aşırı sağ yalnız aktörlerinin paylaştığı çok az sayıda özellik bulunuyor (Jackson, 2018).

Ortak bir profilin bulunmaması, aslında aşırı sağ yalnız aktör terörizmi vakalarının ulusal ve yerel şartlara ne kadar 'özgü' olduğunun da bir göstergesidir. Yerel ve ulusal meseleler şüphesiz yalnız aktörlerin kendi eylemlerini nasıl algıladıklarını tanımlar ancak bu meseleler aynı zamanda genel ilgi

alanlarına da çoğunlukla işaret eder. Örneğin, Gianluca Casseri, İtalyan CasaPound grubuyla bağlantılı bir yalnız aktördü ve 2011 yılında Floransa'daki özellikle Senegalli pazarcılara saldırmıştı; Zack Davies, İngiliz *National Action* grubuyla bağlantılıydı ve 2015'te Asyalı bir adama yaptığı saldırıyı Lee Rigby'nin katledilmesinin 'intikamı' olarak sunmuştu; ve Oklahoma City bombacılarından Timothy McVeigh, ABD hükümetinin Waco, Texas'taki *Branch Davidians* kültürüne ait bir yerleşim yerine saldırması sonucu radikalleşmişti. Bütün bu örneklerin özgün yerel ve ulusal kaygılar tarafından harekete geçirildiğini söylemek mümkün olmakla birlikte her biri daha genel bir meseleye atıf yapmaktadır. Casseri'nin Senegalli sokak satıcılarını hedef seçmesi, aşırı sağ topluluklarda çokça rastlanan ırkçılık ve göçmen nefretinin daha geniş bir bağlamıyla alakalıdır. Lee Rigby'nin cinayeti, özellikle İngiltere'de çok güçlü bir yankı uyandırdı, ancak buradaki daha büyük mesele, şiddetin din temelli aşırıcılığa bir cevap olarak sunulmasıdır ki bu da günümüz aşırı sağ topluluklarında rastlanılan genel bir temadır. Son olarak ABD hükümetinin 1990'larda milis topluluklara yönelik attığı adımlar ABD'ye özgü bir bağlamla alakalıdır. Fakat hükümetlerin sert olarak algılanan uygulamaları sonucu meydana gelen radikalleşme türü de aşırı sağ topluluklar tarafından sıkça ifade edilen bir unsurdur (Jackson, 2018).

Özetle, bütün saldırıların son derece şahsına münhasır bağlamlar tarafından belirlendiği düşünülebilir. Bunun yanında, yalnız saldırganların dinamiklerini anlamayı kolaylaştıracak birtakım alanlar literatürde öne çıkmaktadır. Bu alanlar aşağıdaki gibidir:

Saldırıların kişiselleştirilmesi, yalnız aktörlerin tipik bir özelliğidir. Daha büyük aşırı sağ grupların eylemlerinin aksine yalnız aktörler kaçınılmaz bir şekilde şahsi meselelerini ve mağduriyetlerini mücadelelerine eklemeye salihyetine sahiptirler. Aşırı sağ yalnız aktörleri, aşırı sağ ideolojiler tarafından ifade edilen mağduriyetler yüzünden harekete geçmezler, fakat ideolojiyi ve şahsi mağduriyetlerini bir araya getirip terörizmi güçlü biçimde meşrulaştıran dünya görüşlerini oluşturmada kullanırlar. Örneğin, 1999 yılında David Copeland, hedefini seçerken göçmen düşmanlığı ile şahsen maruz kaldığı homofobik şiddeti birleştirmiştir. Copeland polis sorgusunda en son gerçekleştirdiği 'eşcinsel barı' saldırısının şahsi mağduriyetinden kaynaklandığını, diğer çok kültürlü merkezlerdeki saldırılarını ise daha ideolojik saiklerle yaptığını söylemiştir. Bu kişiselleştirme meselesi, bu tür saldırganların son derece nev'i şahsına münhasır niteliğini de anlamada yardımcı oluyor.

Ruh sağlığı sorunları aşırı sağ yalnız aktörlerinin ortak bir özelliği, ancak yine de bu tespitten hareketle çok fazla genelleme yapmak zor. Copeland'de görülen depresyondan Breivik'te görülen narsistik kişilik bozukluğuna kadar araştırmacıların bugüne kadar belirleyebildiği ruh sağlığı sorunlarına dair farklı vakalar arasında tespit edilebilen net örüntüler yok. Ayrıca ruh sağlığı sorunlarının bütün yalnız aktörlerin şiddete neden başvurduklarını açıklayıp açıklayamadığı da netlik kazanmamıştır. Yalnız aktörlerin, toplumun geri kalan kısmıyla kıyaslandığında daha yüksek oranlarda ruh sağlığı sorunları sergileyip sergilemediğine dair yapılan araştırmalar da kendi arasında bölünmüş durumdadır. Bu unsurlar göz önünde bulundurularak aşırı sağ yalnız aktörleri ile ruh sağlığı problemleri arasındaki bağlantıya temkinli yaklaşmak gerekir. Ruh sağlığı sorunları çokça karşılaşılan uzun vadeli bir faktördür, ancak ideolojinin rolü, internet üzerinden radikalleşme ve bahse konu kişinin cezai sorumluluğu gibi diğer hayati meseleleri dışlayacak şekilde öne çıkarılması hata olur.

Çevrimiçi/İnternet üzerinden radikalleşme, 2000'li yıllardan bu yana aşırı sağ yalnız aktörlerinin ortak bir niteliği olageldi. 1999'da David Copeland örneğinde olduğu gibi bu zamandan önce bile internet üzerinden iletişimi kendi radikalleşmesi için kullanan vakalar görüyoruz. Şu an internet, bomba yapım teknikleri gibi pragmatik materyallerden ideolojik materyallere kadar çok geniş bir yelpazede imkan ve benzer fikirleri paylaşan topluluklara erişim sunmaktadır. Bütün bu imkânların potansiyel bir saldırganı pek çok açıdan yardımcı olacağı açıktır. 'Karanlık ağ' (*dark net*), terörizme imkân sağlama konusunda daha az kullanışlı hale gelmekle birlikte standart internetin nispeten 'daha karanlık alanları', kendi kendini harekete geçiren pek çok yalnız aktör teröristinin kullandığı motive edici ve öğretici materyallere kolay erişim sağlamaktadır (Jackson, 2018).

Radikalleşme nasıl şiddete varan aşırıcılığa yol açıyor?

Bu yazıda radikalleşme, siyasi saiklerle şiddete yönelmeyi işaret eden bir olgu olarak ele alınmaktadır, ancak Kallis ve diğerlerinin (2018) ifade ettiği gibi radikalleşme çok geniş bir ana akım olmayan uygulamalar yelpazesini işaret edebilmektedir. Radikalleşmeye açık kişiler için bir aşırı sağ topluluğuyla gerek 'yalnız' olarak tek yönlü, gerekse de 'yalnız aktör' olarak çift yönlü bir tür ilişkiye girmiş olması son derece önemli bir rol oynuyor. Ancak maruz kalma, tek başına bir kişiyi şiddete açık hale getirmiyor. Bir kişinin şiddet yoluna girmeye karar vermesini 'tetikleyen' unsurlar vakadan vakaya

değişiklik gösterecektir. Bu tetikleyici unsurlar, kişiye özel hayat tecrübeleri arasından çıkabilir ve kişilerin siyasi görüşleriyle dolaylı olarak ilişkili olabileceği gibi hiç ilgili de olmayabilirler. Ayrıca, her bir vakada uzun vadeli (uzak) ve kısa vadeli (yakın) faktörler bir araya gelerek bir yalnız aktörün radikalleşmesi için gerekli şartları oluşturur (Jackson, 2018).

Literatürde insanları aşırı sağ radikalleşmesine açık hale getirmede etkili olan ve genellikle atıfta bulunulan uzun vadeli faktörler şunlardır: altta yatan bir ruh sağlığı problemi; sosyal açıdan izole olma ve/veya bir suç geçmişine sahip olma. Ancak bu unsurlar her bir vakada görülmezler. Sıkça rastlanan kısa vadeli faktörler ise şu şekildedir: iş kaybı; duygusal bir ilişkinin sonlanması; yeni bir kuruluşa katılım ve adres değişikliği. Radikalleşmenin şiddete varan türleri, bu faktörler bir ideolojiye maruz kalma bağlamıyla birleştiğinde gerçekleşmektedir. Örneğin iş kaybı, bir ruh sağlığı problemi yüzünden meydana gelebilir. İşini kaybeden potansiyel bir yalnız aktör, göç gibi etrafında karşılaştığı ve canını sıkan bir olgu üzerine kafa yormak için bolca vakit bulur. Bu durumdaki potansiyel bir yalnız aktör, aşırı sağ kültüre artan bir ilgi göstermek suretiyle canını sıkan meseleye sunulan ideolojik çözümün cazibesine giderek daha fazla kapılır. En sonunda da saldırısını gerçekleştirmek için plan yapmaya başlar. Radikalleşme süreçleri sıklıkla uzun zaman alır ve genellikle saldırılar ‘aniden’ meydana gelmezler (Jackson, 2018).

Yalnız aktör teröristler aynı zamanda seri katillerle de pek çok ortak özelliğe sahiptirler. Yalnız aktör terörist ve seri katil vakaları tipik bir şekilde uzun dönemli kişisel ve sosyal problemlerin bir şekilde şiddete evrilmeden önce yoğunlaştığına dair birbirine benzeyen anlatılar içeriyor. Ancak yalnız aktörleri seri katillerden ayıran önemli farklar da bulunuyor. Aşırı sağ yalnız aktörleri genellikle daha geniş bir ideolojik destek topluluğuyla bağlantılıdır ve saldırı yapmadan önce saldırılarına dair bilgi sızdırma ihtimalleri çok daha yüksektir. Ayrıca, kişiselleştirme unsurlarının varlığına rağmen aşırı sağ yalnız aktörleri açık bir şekilde ideolojik saiklerle hareket ederken seri katiller daha çok şahsi mağduriyetlerinin etkisiyle hareket ederler (Jackson, 2018).

ÇEVİRİMİÇİ RADİKALLEŞME

Çevrimiçi radikalleşme sürecinin pek çok unsuru bütün aşırı gruplar için benzer olmakla birlikte, hükümetlerin din temelli olmayan aşırı risklerle mücadele etme ve politika geliştirmede yetersiz kaldığı görülüyor (Littler, 2018). Bu sebeple, aşırı sağın şiddete varan radikalleşmesi bağlamında

nispeten göz ardı edilen ‘çevrimiçi’ alanın tehdit oluşturma potansiyelinin fark edilmesi gerekiyor.

Aşırı sağ grupların sosyal medya kullanımlarına bakıldığında devşirme yoluyla etkili bir “toplumsal hareket mobilizasyonu ve genişlemesi” ile kamusal tartışmayı ana akım medyanın –çoğunlukla kendilerine karşıdır- kontrol yapıları ve örgütlenmesinin dışına çıkarmayı amaçladıkları görülüyor (Berlet & Mason, 2015; Littler & Feldman, 2017).

Birtakım radikal sağ aşırı gruplar yaygın internet kullanımının ilk zamanlarında belli bir aktif faaliyet göstermiştir ancak bu grupların internet kullanımlarının en belirgin şekilde başladığı yıl 1996’dır. 1996 yılında dünyanın en bilinen ve en çok ziyaret edilen radikal sağ internet sitesi Stormfront.org ICANN (İnternet Tahsisli Sayılar ve İsimler Kurumu)’a kayıt yaptırmıştır (Levin, 2002; Burris vd., 2000). O tarihten bu yana hem radikal sağ internet sitelerinin sayısında hem de bu sitelerde yayınlanan içeriğin hacminde önemli bir artış gerçekleşti. Tabii bu artış, geçtiğimiz 20 yıl boyunca toplumda internet kullanımının artışıyla da paralellik arz eden bir gelişmeydi (Littler, 2018).

Bu dönemin başlarında üretilen içerik daha ziyade Amerikan radikal sağ menşeli iken son yıllarda Web 2.0 mimarisi ve ‘Sosyal Medya Devrimi’nin adapte edilmesiyle radikal sağın internet kullanımında ikinci bir patlamaya şahit olduk (DiNucci, 1999; Smith, 2009).

Bu değişimin boyutu, son 20 yılda Avrupa çapında radikal sağ grupların bünyesindeki aktif bireylerin sayısına bakılarak anlaşılabilir. 1990’ların sonunda İngiltere’nin en büyük grupları 2,000’den daha az aktiviste sahipti ki bu rakam diğer büyük Avrupa ülkelerinde de aşağı yukarı aynıydı (Renton, 2003; Eatwell, 2006). Fakat 12 yıl sonra EDL’nin en az 25,000 aktif üyesinin olduğu ve benzer şekilde popüler grupların batı, orta, güney Avrupa ve İskandinavya’da da var olduğu anlaşıldı (Bartlett & Littler, 2011). Bu değişimin kesin bir biçimde sosyal medya sebebiyle gerçekleştiğini iddia etmek mümkün değil ve bu dönemdeki radikal sağın yükselişinde başka bazı faktörlerin de etkili olduğunu görmek gerekiyor. Ancak bu belirgin büyümede yeni teknolojilerin etkisini göz ardı etmemek de eşit derecede önemli (Bartlett & Littler, 2011).

Problemin tespiti

‘Çevrimiçi radikalleşme’yi nevi şahsına münhasır bir olgu olarak değil, daha geniş bir ‘radikalleşme’ sürecinin bir bileşeni olarak görmek gerekir.

Ancak bunun yanında, dijital iletişimlerin ortaya çıkmasıyla birlikte diğer radikalleşme türlerinde tipik bir şekilde görülmeyen özgün meydan okumaların da ortaya çıktığını teslim etmemiz gerekiyor (Littler, 2018).

2013 yılında mevcut literatürü tarayan von Behr ve diğerleri, radikalleşme konusunda dijital iletişimlerin sunduğu beş temel meydan okuma tespit etti: fırsatların çoğalması; kapalı ve kendi kendini besleyen yankı odalarının gelişmesi; hızlandırılmış radikalleşme ihtimali ve oto-didaktik ve uzaktan radikalleşme ihtimali (von Behr vd., 2013).

Radikal söylemlerin artışı ve internet

Dijital iletişim araçlarının ulaşabildiği kapsam, düşük maliyetli oluşları ve radikal sağ tarafından işletilen çok sayıda çevrimiçi kanalın varlığı göz önünde bulundurulduğunda, internetin öncelikle radikal söylemlerin kaynağı işlevi görmesi şaşırtıcı değil. Stormfront.org gibi siteler açıkça bir aşırı içerik havuzu şeklinde faaliyet gösteriyor. Bu aşırı içerikler hem bireysel mağduriyetleri etnik ve dini azınlıkların suçuymuş gibi çerçevelemeye hem de daha fazla üye devşirebilmek için yeni mağduriyetler yaratmayı hedefliyor (Littler, 2018).

Ayrıca, internetteki radikal sağ içeriğin şiddete başvurmayı doğrudan teşvik ettiğine dair bulgular var (Bowman-Grieve, 2009). Bazı çalışmalar düzenli internet kullanımıyla şiddete varan gösterilere verilen destek arasında bir bağlantı olduğunu vurguluyor (Littler, 2014). Yakın bir zamanda Littler ve Feldman'ın (2017) yaptığı çalışmada sosyal medya kullanımıyla 'aşırı' sağ fikirlerin ifadesi arasında daha karmaşık bir ilişkinin olduğu vurgulansa da, radikal sağ örgütler eleman devşirmek ve ana akım siyasi tutumları değiştirmek maksadıyla açıkça internet üzerinden mesajlarını geliştirip hedeflerine yönlendiriyorlar (Lee & Littler, 2015).

Yankı odaları ve sosyalleşme

Grubun oynadığı önemli rol, sosyalleşme ve topluma zararlı fikirlerin benimsenmesi ve içselleştirilmesi üzerine yapılan araştırmalarda ortaya konmaktadır (Bkz. Timimi, 2005; Deitch & Ruiz, 2000; Harris, 1995). Benzer şekilde aşırı sağ web içeriği üzerine yapılan araştırmalar, çevrimiçi 'topluluklar'a üye olmanın sıradan kullanıcıların hayatları üzerindeki önemli etkisini vurguluyor (Caren vd., 2012). Pek çoğu için çevrimiçi aşırı siteler 'ikinci ev' haline gelebiliyor (Bowman-Grieve, 2009).

Nitel çalışmalar, radikal sağ internet sitelerinin pek çok kullanıcısının gerçek hayatta çoğunlukla ayrımcılığa ve yaftalamaya maruz kaldıklarını, bunun sonucunda da çevrimiçi topluluğun kendileri için bir 'sığınak'a dönüşebileceğini öne sürüyor (De Koster & Houtman, 2008). Ayrıca radikal sağ aktivistlerinin coğrafi olarak dağılımı göz önünde bulundurulduğunda internet siteleri, çoğunlukla diğer aşırı sağlıklarla düzenli temaslarını sağlayabiliyor. Böylece internet siteleri, ulusal sınırların ötesinde olumsuz fikirlerin pekiştirilmesi için temel kanallar haline geliyor (Bartlett & Littler, 2011).

Oto-Didaktik Radikalleşme

Çevrimiçi alanın kullanımındaki artışın belki de en önemli boyutu, 'oto-didaktik radikalleşme' için sunduğu potansiyeldir. Bu süreçte bireyler, bir grup veya örgütle doğrudan temasları olmaksızın aşırı içeriğe maruz kalarak radikalleşmektedir (Littler, 2018).

Çevrimiçi aşırı içeriğe erişimi kontrol etmeye dair zorluklar pek çok çalışmada ortaya konmuştur (Bkz. Howard vd., 2011; Trygg, 2012). Ayrıca, aşırı grupların üyeleriyle anlamlı bir sosyalleşme olmaksızın sadece çevrimiçi içeriğe maruz kalma yoluyla radikalleşen aşırı sağlıklara dair çok sayıda sansasyonel vakalar bulunmaktadır (en bilinen örneği Anders Breivik'tir) (Feldman, 2013). Mevcut şiddet içeren aşırı sağlıklarla mücadele ve terörle mücadele politikaları (Ör: İngiltere'deki PREVENT), radikalleşme riski bulunan kişileri tespit etmek için grup etkinliklerine katılıma dayalı olduğu için internetin sağladığı nispi anonimlik erken müdahale fırsatlarını azaltabilir. Güvenlik kurumlarının yapacağı takibin yoğunlaşması bir ölçüye kadar riski azaltabilir ancak önemli bir radikalleşme potansiyeli varlığını sürdürecektir (Littler, 2018).

Kümülatif Aşırı sağlıklar

Dijital iletişimin yükselişiyle ortaya çıkan potansiyel risklerden biri de kümülatif radikalleşmedir. Kümülatif radikalleşmede birbirlerine düşman/rakip aşırı sağlıklar hızlı bir radikalleşme sarmalında karşılıklı olarak birbirlerini beslemektedir (Eatwell, 2006).

Müslüman karşıtı nefret suçunu inceleyen araştırmalarda, din temelli siyasi şiddet eylemlerinin Müslüman topluluklara yönelik şiddet içeren tepkileri çoğunlukla tetikleyebileceği vurgulanmıştır (Copsey vd, 2013). Avrupa çapındaki polis istatistikleri de bu önermeyi desteklemektedir (Littler & Feldman, 2015). Akademik ilgi büyük oranda çevrimdışı nefret suçuna

odaklanmış olsa da bazı başka bulgular, şiddet eylemleriyle internet ortamındaki nefret söylemi arasında ciddi bir ilişki olduğunu gösteriyor (Feldman & Littler, 2014).

Kümülatif aşırıcılığın gerçekleştiği süreçleri tam olarak tespit edebilmek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç olmakla birlikte ön araştırmalar, bu olguda medya çerçevesinin çok temel bir rol oynadığını gösteriyor. Örneğin medyada düşük oranlarda yer bulan veya din temelli aşırıcılık yerine ruh sağlığı problemi sebebiyle işlendiği tespit edilen şiddet eylemlerinin radikal sağ aşırıcı gruplar tarafından olumsuz bir tepkiyle karşılanma ihtimali son derece düşüktür (Littler & Feldman, 2015). Radikal sağ aşırıcı grupların ana akım haber kaynaklarına duyduğu husumet göz önünde bulundurulduğunda (Bartlett vd., 2011) internetin aşırı sağ muhatap kitlenin neden-sonuç ilişkisi, sorumluluk ve karşılık verme algılarını ciddi oranda şekillendirebileceği öne sürülmektedir (Feldman & Littler, 2014). Bu sebeple karar alıcılar, internetin kümülatif aşırıcılık dinamikleri üzerinde oynadığı önemli etkinin farkında olmalıdırlar (Busher & Macklin, 2015).

Nefretin Ana-Akımlaştırılması

Radikal sağ fikirlerin ‘ana-akımlaştırılması’, radikal sağ aktörlere –uzun zaman boyunca an akım medyada yer bulamamışlardır- potansiyel olarak ana-akım siyasi görüşleri değiştirme fırsatları sunuyor (Littler & Feldman, 2017). 2007 sonrası hayat standartları ve siyasi güvendedeki düşüş, yerli siyasi eğilimlerin benimsenmesi için gerekli yapısal şartları oluşturmuş olsa da sosyal medyanın demokratikleştirici etkisi, medya piyasasına katılımın önündeki engelleri kaldırarak olumsuz mesajların iletilmesini kolaylaştırmıştır (Littler, 2018).

Bu sorun, Batı’da 2016 ve 2017’deki pek çok önemli siyasi olaya giden süreçte özellikle telaffuz edildi. ‘Yalan haberler’in Brexit referandumu, ABD ve Avusturya başkanlık seçim sonuçlarını etkilediği bile öne sürüldü. Sonuç olarak yukarıda belirtilen riskler göz önünde bulundurulduğunda bu meydana okumaya karşı hem orantılı hem de ifade özgürlüğünü güvence altına alan uluslararası yükümlülüklerle uyum içerisinde bir karşılık vermek son derece zordur (Littler, 2018).

Mevzuat ve Çok Uluslu Teknoloji Şirketlerinin Rolü

İnternet iletişimindeki yükselişle birlikte ortaya çıkan bir başka meydan okuma da özellikle Facebook ve Twitter gibi sosyal medya sunucuları gibi çok

uluslu teknoloji şirketleri tarafından oynanan roldür. Batı dünyasında insan etkileşimleri artan bir şekilde çevrimiçi alana kaydığı için çevrimiçi iletişimi kolaylaştıran iletişim platformları ve altyapıyı sunan kuruluşların gücü inanılmaz bir şekilde arttı. Çoğunlukla Kuzey Amerika merkezli olan bu kuruluşlar Avrupa'daki ulusal kanunlara tabi değiller, dolayısıyla kabul edilemeyecek ve aşırı içeriğin yayınlanmasını engelleme yönünde bu kurumların icbar edilemediği görülmüştür (Ammori, 2013). Bu kuruluşların 'ifade özgürlüğü'nü düzenleme konusundaki isteksizlikleri bir yönüyle ABD anayasasının bireysel ifadeye sağladığı güçlü teminatlardan kaynaklanmaktadır (Bkz. Rosenfeld, 2002; Walker, 1994). Diğer bir yönüyle de bu eğilim, sosyal medyaya internetin kuytu köşelerine demokrasi ve insan haklarını taşıyan dönüştürücü bir rol atfeden liberal bir siyasi görüşten kaynaklanmaktadır (Gerbaudo, 2017).

Aşırı içeriğe erişimi kısıtlama yönünde içerik sunucularını zorlama kapasitesinden yoksun olan ulus devletlerin platformlara erişimi tamamen engelleme haricinde herhangi bir seçeneği bulunmuyor. Bu da çoğu zaman üçüncü ülkelerden, uluslararası örgütlerden ve sivil toplum örgütlerinden eleştiriye maruz kalmalarına sebep oluyor (Littler, 2018).

SONUÇ

Bu çalışmanın ilk bölümünde aşırı sağ yalnız aktör terörizmi incelenmiştir. Bu bölümde aşırı sağ yalnız aktör kavramı, kendi kendine radikalleşen yalnızlar, aşırı sağ örgütlerle bağlantı olan yalnız aktörler ve kendi kendini yönlendiren küçük grupları da kapsayacak şekilde bir üst küme olarak kullanılmıştır. Bu tipolojiye rağmen aşırı sağ yalnız aktörlerini belirleyebilmek için tek bir standart profil bulunmuyor. Aşırı sağ yalnız aktörlerinin radikalleşmesi, bir dizi kişisel ve yapısal etken tarafından harekete geçirilmiş ve önemli ölçüde internet aracılığıyla kolaylaştırılmış olabilir.

Aşırı sağ yalnız aktörleri üzerine bugüne kadar yapılmış önemli çalışmalar olmakla birlikte, bu olgu henüz arzu edilen ölçüde anlaşılabilmiş değil. Bugüne kadar yapılan çalışmalar, din temelli aşırıcılıkla kıyaslandığında aşırı sağ radikalleşmesinin yetkili makamlar ve araştırmacılar tarafından çok daha az takip edildiğini ve dikkate alındığını gösteriyor.

İkinci bölümde aşırı sağ mensubu bireyler ve gruplar tarafından internetin kullanımına dikkat çekilmiştir. Bu bölümde zaman ve mekân kısıtlamalarına rağmen internetin, şiddete yönelik sosyalleşme ve aşırı içeriğin yayılması hususlarında oynadığı rolün altı çizilmiştir. Önümüzdeki yıllarda internetin bu şekilde yıkıcı kullanımının artacağı ihtimali göz önünde

bulundurulduğunda hem devletlerin hem de internet sunucularının çevrimiçi aşırı sağ radikalleşmesiyle mücadeledeki aksaklıkları gidermeye odaklanmalarının gereği vurgulanmıştır.

Kaynakça

- AMMORI, M. (2013), "The New New York Times: Free Speech Lawyering in the Age of Google and Twitter," *Harvard Law Review*, c. 127, s. 2259.
- BARTLETT, J., BIRDWELL, J., LITTLER, M. (2011). *The New Face of Digital Populism*, London: Demos.
- BARTLETT, J., LITTLER, M. (2011). *Inside the EDL: Populist Politics in a Digital Age*, London: Demos.
- BERLET, C., MASON, C. (2015). "Swastikas in Cyberspace," in *Digital Media Strategies of the Far Right in Europe and the United States*, P. A. Simpson and H. Druxes, eds, Lanham, MA: Lexington.
- BOWMAN-GRIEVE, L. (2009). "Exploring 'Stormfront': A Virtual Community of the Radical Right," *Studies in Conflict & Terrorism*, c. 32, s. 11, ss. 989-1007.
- BURRIS, V., SMITH, E., STRAHM, A. (2000), "White Supremacist Networks on the Internet," *Sociological Focus*, c. 33, s. 2, ss. 215-235.
- BUSHER, J., MACKLIN, G. (2015). "Interpeting 'Cumulative Extremism': Six Proposals for Enhancing Conceptual Clarity," *Terrorism and Political Violence*, c. 27, s. 5, ss. 884-905.
- CAREN, N., JOWERS, K., GABY, S. (2012). "A Social Movement Online Community: Stormfront and the White Nationalist Movement," in *Media, Movements, and Political Change*, J. Earl and D. A. Rohlinger, eds, Bingley: Emerald Publishing Group.
- COPSEY, N., DACK, J., LITTLER, M., FELDMAN, M. (2013). *Anti-Muslim Hate Crime and the Far Right*, Middlesbrough: Teesside University.
- DEITCH, D., KOUTSENOK, I., RUIZ, A. (2000). "The Relationship between Crime and Drugs: What We Have Learned in Recent Decades," *Journal of Psychoactive Drugs*, c. 32, s. 4, ss. 391-397.
- DE KOSTER, W., HOUTMAN, D. (2008). "STORMFRONT IS LIKE A SECOND HOME TO ME - On Virtual Community Formation by Right-Wing Extremists," *Information, Communication & Society*, c. 11, s. 8, ss. 1155-1176.
- DINUCCI, D. (1999). "Fragmented future," *Print*, c. 53, s. 4, s. 32.
- EATWELL, R. (2006). "Community Cohesion and Cumulative Extremism in Contemporary Britain," *The Political Quarterly*, c. 77, s. 2, ss. 204-216.
- FELDMAN, M. (2013). "Comparative Lone Wolf Terrorism: Toward a Heuristic Definition," *Democracy and Security*, c. 9, s. 3, ss. 270-286.
- FELDMAN, M., LITTLER, M. (2014). *Tell MAMA Reporting 2013/2014: Anti-Muslim Overview, Analysis and 'Cumulative Extremism'*, Middlesbrough: Teesside University.

- GERBAUDO, P. (2017). *The Mask and the Flag: Populism, Citizenism and Global Protest*, Oxford: Oxford University Press.
- GILL, P. (2015), *Lone-Actor Terrorists: A behavioural Analysis*, London: Routledge.
- HARRIS, J. R. (1995). "Where is the Child's Environment? A Group Socialization Theory of Development," *Psychological Review*, c. 102, s. 3, s. 458.
- HOWARD, P. N., AGARWAL, S. D., HUSSAIN, M. M. (2011). "When Do States Disconnect Their Digital Networks? Regime Responses to the Political Uses of Social Media," *The Communication Review*, c. 14, s. 3, ss. 216-232.
- JACKSON, P. (2018). "Beyond the 'Lone Wolf': Lone Actor Terrorism and the Far-Right in Europe," in *Violent Radicalisation & Far-Right Extremism in Europe*, A. Kallis, S. Zeiger and B. Öztürk, eds, İstanbul: SETA.
- KALLIS, A., ZEIGER, S., ÖZTÜRK, B. "Introduction," in *Violent Radicalisation & Far-Right Extremism in Europe*, A. Kallis, S. Zeiger and B. Öztürk, eds, İstanbul: SETA.
- LEE, B., LITTLER, M. (2015). "Viral Advertising and New Pathways to Engagement with the British National Party," *The Journal of Political Criminology*, c. 1, s. 1.
- LEVIN, B. (2002). "Cyberhate: A Legal and Historical Analysis of Extremists' Use of Computer Networks in America," *American Behavioral Scientist*, c. 45, s. 6, ss. 958-988.
- LITTLER, M. (2018). "Online Radicalisation, Risk and Terrorism in the Digital Space," in A. Kallis, S. Zeiger and B. Öztürk, eds, *Violent Radicalisation & Far-Right Extremism in Europe*, İstanbul: SETA.
- LITTLER, M. (2014). "*The Rational Extremist: Reconciling Religion, Attitudes to Politics, and Support for Violence*," *PhD Dissertation*, University of Manchester.
- LITTLER M., FELDMAN, M. (2017). "Social Media and the Cordon Sanitaire: Populist Politics, the Online Space, and a Relationship that Just isn't There," *Journal of Language and Politics*, c. 16, s. 4, ss. 510-522.
- LITTLER M., FELDMAN, M. (2015). *Tell MAMA Reporting 2014/2015: Annual Monitoring, Cumulative Extremism, and Policy Implications*, Middlesbrough: Teesside University.
- PANTUCCI, R. (2011). *A Typology of Lone Wolves: Preliminary Analysis of Lone Islamist Terrorists*, London: ICSR.
- RENTON, D. (2003). "Examining the Success of the British National Party, 1999-2003," *Race & Class*, c. 45, s. 2, ss. 75-85.
- ROSENFELD, M. (2002). "Hate Speech in Constitutional Jurisprudence: A Comparative Analysis," *Cardozo L. Rev.*, c. 24, s. 1523.
- SMITH, T. (2009). "The Social Media Revolution," *International Journal of Market Research*, c. 51, s. 4, ss. 559-561.
- TIMIMI, S. (2005). *Naughty Boys: Anti-Social Behaviour, ADHD and the Role of Culture*, London: Palgrave Macmillan.
- TRYGG, S. (2012). "Is Comment Free? Ethical, Editorial and Political Problems of Moderating Online News," *Working Paper*, London: Media@LS.
- VON BEHR, I., REDING, A., EDWARDS, C., GRIBBON, L. (2013). *Radicalisation in the Digital Era*, Cambridge: RAND Europe.
- WALKER, S. (1994). *Hate Speech: The History of an American Controversy*, Lincoln, NE: University of Nebraska Press.